

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

RAPPORT UV ÖST 2004:56

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP TVÅ

Riksväg 51, förbifart Svärtinge

*Utredningar etapp 2 inför ombyggnation av Riksväg 51 genom Svärtinge, Östra Eneby sn,
Bråbo hd, Östergötland.*

Dnr: 421-4136-2003

Simon Rudh

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text och grafik Simon Rudh

Utskrift RAÄ UV Öst, Linköping, 2004

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2004 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2004:56

ISSN 1404-0875

Innehåll

Sammanfattade resultat 5

Bakgrund 5

Topografi och fornlämningsmiljö 6

Syfte och metod 6

Områdesbeskrivningar med undersökningsresultat 7

Referenser 9

Litteratur 10

Administrativa uppgifter 10

Bilaga ett, anläggningsbeskrivningar 11

Bilaga två, schaktplaner 13

Fig 1. Översiktskarta över Svärtinge med undersökningsområdena markerade. Bilden är ett utdrag ur gröna kartan.

Riksväg 51, förbifart Svärtinge

Vägverket, region sydöst planerar att bygga ut och lägga om sträckningen av riksväg 51 förbifart Svärtinge. Med anledning av detta har RAA UV Öst genomfört en arkeologisk utredning, etapp två. I tidigare skeden har sträckan och alternativa sträckningar varit föremål för arkeologiska utredningar, etapp 1 och 2 (Ulphielm 1995, Larsson 1996, Nilsson 1999).

Vid denna undersökning berördes fem delområden utanför Svärtinge samhälle. Platserna låg på upp till en mils avstånd från varandra. På två av dessa, 1 och 2, påträffades förhistoriska boplatzlämningar. I två av dem, 8 och 12, påträffades svårtolkade lagerrester, troligen förhistoriska odlingslämningar. I det femte, område 6, påträffades inga spår av aktivitet i äldre tid.

Sammanfattade resultat

De fem ytor som undersöktes genererade mycket varierande resultat. På två av ytorna, område 1 och 2, kom lämningar av förhistoriska boplatser i form av härdar, gropar och stolphål. Områdena ett och två kan topografiskt betraktas som ett sammanhängande område. De lämningar som kom var grupperade i två tydliga koncentrationer. En i områdets västra del och en mer centralt.

Inom delområde 6 påträffades inga spår av äldre aktivitet överhuvudtaget. De enda lämningar som kunde konstateras var från modernt jordbruk.

Område 8 och område 12 liknade varandra i det att de båda var moderna åkrar i liknande topografiska lägen. I område åtta påträffades ett litet och tunt kulturlager, vilket tolkades som ett förhistoriskt odlingslager. Det ligger troligen en förhistorisk boplatz någonstans i närheten av detta lager, även om inga spår av en sådan framkom vid denna undersökning.

I område 12 påträffades liknande lämningar som de i område 8. Här hade dock den moderna odlingen skadat de få lämningar som påträffades.

Det är författarens åsikt att fornlämningarna i område 1 och 2, i det fall planerna på exploatering kvarstår, bör bli föremål för vidare arkeologiska åtgärder. Områdena 8 och 12 visade upp spår av förhistoriska aktiviteter. Dock var de av så ringa art att fortsatta arkeologiska insatser troligen ger liten utdelning. Inom område 6 kunde ingen fornlämning konstateras.

Bakgrund

Riksantikvarieämbetet UV Öst har fått i uppdrag att genomföra en arkeologisk utredning, etapp två på fem platser kring Svärtinge. Detta med anledning av att Vägverket planerar att bygga om riksväg 51, som idag är en tungt belastad väg. Fältarbetet genomfördes av arkeologerna Simon Rudh och Magnus Rolöf, från UV Öst i Linköping.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger norr om sjön Glan. I väster, kring Kolstad, är jordarna uppodlade och består av glacial lera med inslag av uppstickande urberg. Även i öster, innan Kolmårdsbranten börjar, är jordarna uppodlade och består här av svallsand och svallgrus. Isälvsavlagringar finns i och kring de tre grustag som finns i området. Övriga delar av området är skogsmark med inslag av urberg, speciellt i den östra delen. Höjden över havet varierar mellan ca 22 och ca 100 m. Området ligger i en rik kulturbygd. På Kolmårdsbranten ut mot Kvillingeslätten finns tre fornborgar. Vid Puksten finns uppgift om att spår efter en borganläggning har iakttagits (Nordén 1927). Detta kan vara samma lämning som RAÄ 136 (Ö Eneby sn) som är registrerad som en fornborgsliknande lämning. Kring Melby väster om Kolstad finns tre gravfält och några ensamliggande gravar registrerade. De sistnämnda är utifrån topografiskt läge daterade till bronsålder-äldre järnålder. Gravfälten är av yngre järnålderskaraktär. Inom Kolstads ägor har minst fyra stenyxor hittats, en slipad trindyxa av grönsten och en spetsnackig stenxyxa vilket visar att människor rört sig i dessa områden under stenåldern.

Den allra östligast belägna delen av utredningsområdet utgörs av ett sandigt och tämligen flackt parti. Mot nordost avgränsas området av Ringstads Grustag och mot söder av Gusjön. Sjön är borta idag och benämnd som Ringstads torvmosse. År 1773 fanns fortfarande öppet vatten i Gusjöns centrala del (akt D155-34:2) Terrängen utgörs idag av skogsmark, främst barrskog, med inslag av odlad mark. Nivån över havet (25-35 m) sammantaget med den väldränerade jordmånen talar för att området varit en lämplig plats att bosätta sig på under förhistorien framförallt från neolitikum och framåt.

Under mesolitikum (äldre stenålder) låg havsnivån på 45-75 m vilket betyder att Svärtinge och Kvillinge, ända upp till Ågelsjön, utgjort en halvö i den dåvarande havsviken. Under neolitikum (yngre stenålder) var havsnivån ca 25 m högre än idag, vilket betyder att Gusjön då utgjort en del av en havsvik.

Längs den aktuella sträckan har fem objekt kommit att beröras. De benämns 6, 8, 12, 1 och 2 (se fig 1). Anledningen till den osammanhängande numreringen är att det ursprungligen ingick fler områden i undersökningen, dessa har dock uteslutits under arbetets gång.

Syfte och metod

Avsikten med en utredning, etapp två är att man med hjälp av sökschaktsgrävning konstaterar om fast fornlämning berörs av planerad exploatering, i detta fall det planerade vägbygget. Detta utreddes först genom arkivstudier, varefter det genomfördes ett antal smärre arkeologiska undersökningar i området.

Dessa utfördes genom grävning av sökschakt. Dessa lades ut på de platser inom undersökningsytorna där förutsättningarna att påträffa fornlämningar bedömdes som goda. Schakten grävdes ner till som djupast 0,5 meters djup. Avstånden mellan dem och deras utformning i detalj varierade mellan undersökningsytorna, se respektive områdesbeskrivning.

De lämningar som påträffades dokumenterades genom beskrivning men grävdes i regel inte ut. Detta för att undvika skador på lämningarna. Efter avslutad undersökning lades schakten igen.

Områdesbeskrivningar med undersökningsresultat

Område 1

Hela området är bevuxet av tät igenvuxen skog. Detta medförde att schakten fick läggas där det var möjligt, därav deras oregelbundna utseende.

Markförhållandena i schakten var mycket likartade varför det här ges en generell beskrivning som gäller i samtliga schakt.

Omedelbart under förnan framkom ett mycket tunt gråbrunt sandlager som markerade övergången till ljusgul sand. Ett djupschakt påvisade att det fanns ett 0,15m tjockt infiltrationslager ner till orörda istidslager.

Den mycket tunna lagerbildningen antyder att ytan tidigare varit betesmark. Spår av odling påträffades endast i det schakt som låg längst österut inom ytan, närmast område två, vilket idag är odlingsmark.

I områdets västligaste del påträffades ett område med stolphål och härdar. Dessa är troligen en del av en förhistorisk boplats. För att inte förstöra fornlämningen mer än nödvändigt undersöktes endast en härd, A267. Denna visade sig vara djup och innehöll rikligt med kol och skärvstenar, dock inga fynd. Topografin i området antyder att fornlämningen fortsätter söder och väster om område ett.

Område 2

Området är ett topografiskt lämpligt boplatsläge, 25-30 m ö h. Området består av flack, sandig åkermark. Vid undersökningstillfället var hela området bevuxet med högt gräs. Tretton schakt togs upp, avstånden mellan schakten varierade mellan 15 och 30m. Det moderna odlingslagret schaktades bort och under detta påträffades anläggningar, härdar samt brända ytor.

Lämningarna finns inom ett område som är ca 230m långt och 40m brett, dvs hela den planerade vägsträckningens bredd i 230m. Troligen fortsätter lämningarna söderut, utanför undersökningsområdet.

Det var svårt att tolka lämningarnas funktion och ålder, inga fynd påträffades. Sannolikt utgör de resterna av en förhistorisk boplats.

Område 6

Fem schakt togs upp inom området. Dessa hade en sammanlagd yta av 137m². Undergrunden visade sig bestå av brungrå lera, förutom i schaktet längst österut, där den bestod av vit sand. I matjorden påträffades kol- och tegelbitar, vilka med största sannolikhet härrör från sentida odling. Inga förhistoriska lämningar av påträffades.

Område 8

Fem schakt togs upp inom området. Dessa hade en sammanlagd yta av 177m². I samtliga schakt hade matjorden en tjocklek på två till tre dm. Undergrunden bestod av blekgrå lera med inslag av morän.

I matjorden iakttogs skärvsten och kol, något som indikerar förhistorisk aktivitet på platsen. I det mittersta schaktet påträffades ett kulturlager med en tjocklek på som mest 0,07m. Detta lager var mörkt gråbrunt och innehöll skärvsten samt rikligt med kol.

Lagret är homogent och ger ett intryck av att vara av hög ålder. Kolet och skärvstenarna i matjordslagret ovanpå härrör troligen från att det övre skiktet av kulturlagret plöjts upp i modern tid, och kommit att blandas upp med matjordslagret.

Kulturlagret är troligen resterna av en förhistorisk odlingsyta, vilken kommit att skadas kraftigt av odling i modern tid.

Område 12

Åtta schakt togs upp inom område 12. Marken i området består huvudsakligen av sand och större delen av den aktuella undersökningsytan består av åker. Undergrunden i området består av ljusgrå sand.

Schaktningen i området visade att området utnyttjats extensivt i modern tid. Det fanns otaliga spår av odling, dräneringsdiken och dylikt. Det gjordes också ett flertal fynd av moderna artefakter såsom rödgods, porslin, slagg, tegel mm.

Ute i åkern ligger en liten åsrygg som bedöms vara ett lämpligt boplatsläge. På denna påträffades också en kärna i kvarts. Denna lilla åsrygg ligger dock utanför undersökningsområdet och kom därför inte att beröras närmare av undersökningen.

Inom tre mindre ytor påträffades kulturlager, vilka något osäkert tolkats som förhistoriska odlingslämningar. Dessa var dock otydliga och kraftigt störda av den moderna odlingen på platsen.

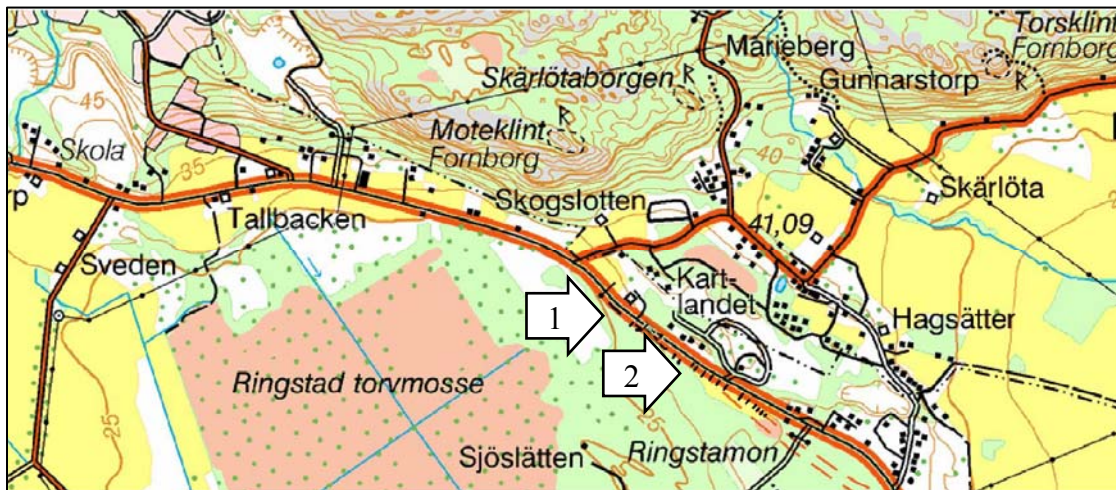

Fig 2. Utdrag ur gröna kartan med undersökningsområde 1 och 2, de områden där de mest omfattande lämningarna framkom. Detaljerade kartor över respektive område finns i bilaga två.

Fig 3. Utdrag ur Gröna kartan med undersökningsområdena 6, 8 & 12, samt schakt. Detaljerade kartor över respektive område finns i bilaga två.

Referenser

Litteratur

Nordén, A., Östergötlands järnålder. 1927

Ulfhielm, A., Rv 51. Förbifart Svärtinge. Rapport UV Linköping 1995:45

Larsson, M., RV 51. Förbifart Svärtinge. Rapport UV Linköping 1996:32

Nilsson, P., RV 51, förbi Svärtinge. Rapport UV Öst 1999:20

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 421-4136-2003

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-20415-03, 2004-06-03

Projektnummer: 1510180

Undersökningstid: 20040727-20040804

Projektgrupp: Simon Rudh, Magnus Rolöf.

Maskinist: Niklas Klockner

Undersökt yta: 1444 m².

Läge: Ekonomiska kartan:

Område 1, blad 9G 0d, x 1516549, y 6502008

Område 2, blad 9G 0d, x 1516897, y 6501834

Område 6, blad 9G 1b, x 1509040, y 6505880

Område 8, blad 9G 1b, x 1509120, y 6505506

Område 12, blad 9G 1b, x 1509525, y 6505723

Koordinatsystem: Rikets

Fynd: tillvaratogs ej

Intrasisnummer: O2004.64

Bilaga ett, anläggningsbeskrivningar

219

Ett som tjockast 7cm tjockt kulturlager med kol, sot och skärvsten. I det 20-30cm tjocka matjordstäckets överlagrar det påträffades också rikligt med kol och skärvsten. Inga daterande fynd påträffades i lagret men dess utseende och innehåll tyder på att det är förhistoriskt. Troligen rör det sig om rester av en förhistorisk odlingsyta.

231

Sotlins, 0,8x1,2m stor. Sotlins med enstaka kolbitar, undergrunden har färgats vit under anläggningen.

232

Sotlins med kol, fyllningen är humös och innehåller inte särskilt mycket sand.

233

Sotlins, sotigt och humöst lager, ca 0,03m tjockt. Anläggningen är 1,0m bred och fortsätter in i schaktväggen på bägge sidor. Fyllningen är kompakt och humös, undergrunden är ej märkbart eldpåverkad.

234

Härd, ca 1,0m i diameter. Består av ett 0,05m tjockt sot, och kollager med ett fåtal skärvstenar i. Anläggningen är nedgrävd ca 0,08m ner i undergrunden.

235

Härd, 0,9x1,2m stor. Identisk med A243.

237

Sotlins, 1,4x0,2m stor. Avlång form, rännformad. I ytan består den av sotig sand, fläckvis av vit sand. Kraftigt skadad av sentida plöjning och ett modernt dike.

238

Sot-, och kollins. Eventuell härdrest. Anläggningen har ett utseende som liknar den nedersta delen av ett bål. I plan är den oregelbunden, ca 4,4m lång och består av två delar.

Den norra delen, som är 2,2m lång, består av ett lager av sot och kol med fläckar av bränd lera, i dess södra del är lagret som tjockast, 0,12m. Den södra delen av anläggningen består av vit sand, som troligen färgats vit av hettan från bålet, denna del är mycket tunn.

Anläggningen ligger direkt på undergrunden och har ej störts av sentida odling.

239

"Anläggningen" består av ett tunt lager eldpåverkad undergrund, den är troligen en del av A238.

240

Sotlins liknande A238. Består i norra delen av ett sot- och kollager, 1,2x1,5m stort och 0,04m tjockt. Består i södra delen av ett lager vit, eldpåverkad sand, 2,2x1,5m stort och 0,1m tjockt. Till skillnad från A238 saknar denna anläggning bränd lera.

242

Anläggning liknande A238 och A240. Den norra delen av anläggningen är 2,1m lång och den södra är 3,2m lång. Anläggningen är mycket oregelbunden i plan. Gemensamt för dessa tre anläggningar (A242, A238, A240) är att de mörka mylligare partierna ligger i deras norra delar och de vita sandstråken ligger i deras södra del.

243

Botten av härdgrop, 0,6x0,4m stor. Fyllningen består av brungrå sandig mylla med inslag av sot och kol. Anläggningen är 0,07m djup och har en sot- och kollins i botten.

245

Oregelbunden, något oval, 0,8x0,5m stor mörkfärgning. Fyllningen är gråbrun sandig mylla med inslag av sot och kol. Anläggningen tolkas som en härdrest och är 0,04m djup.

246

Kol- och sotlins, 0,5x0,3m stor. Utgör en bottenrest av en härd.

- 247
Oval mörkfärgning, 0,3x0,15m stor. Fyllningen består av ljust grå sand med inslag av sot.
- 248
Oval mörkfärgning, 0,2x0,15m stor. Fyllningen består av mörkbrun sandig mylla som är något sotig.
- 249
Bottenrest av härd, 0,6x0,4m stor. Består av en sot- och kollins uppblandad med undergrund.
- 251
Rund mörkfärgning, 0,35m i diameter. Fyllningen består av gråbrun, sandig, något sotig silt.
- 252
Oval bottenrest av härd, 0,45x0,3m stor. Anläggningen består av en sotlins uppblandad med undergrund.
- 253
Oval grop, 0,8x0,5m stor. Anläggningen har skålförmad nedgrävningskant och är 0,2m djup. Fyllningen består av mörkt brungrå sandig mylla.
- 267
Rund härd, 1,0m i diameter och 0,5m djup. Fyllningen bestod av sotig svart sand med enstaka kolbitar och skärvsten. Härden var fylld av skärvsten, 0,08-0,15m stora. Större delen av härden grävdes ut och materialet sållades.
- 268
Stolphål, 0,3m i diameter.
- 269
Rektangulär mörkfärgning, 0,6x0,3m stor. Fyllningen består av brungrå sand med fläckar av sot och kol.
- 270
Ett område med ett tiotal sotlins i varierande storlek. Dessa ligger direkt på undergrunden. Över hela området ligger också skärvsten glest utspridda.
- 271
Grop- eller härdrest. 0,84x0,5m stor med oval form. Fyllningen består av ljusbrun sand, sot och kol samt skärvsten.
- 2002
Odlingslager, omkring 1,4 m stort lager av mörkare brun sandig silt. Osäker tolkning, eventuellt spår efter äldre odling.
- 2003
Odlingslager, Omkring 6 m stort lager av mörkare brun sandig silt. Osäker tolkning, eventuellt spår efter äldre odling.
- 2017
C 6 m stor lagerrest. Mörkt gråbrun siltig lera m inslag av kolpartiklar och små skärvstenar. Skärs på flertal ställen av moderna rännor.

Bilaga två, schaktplaner

Detaljkartor över områden, med anläggningsnummer.

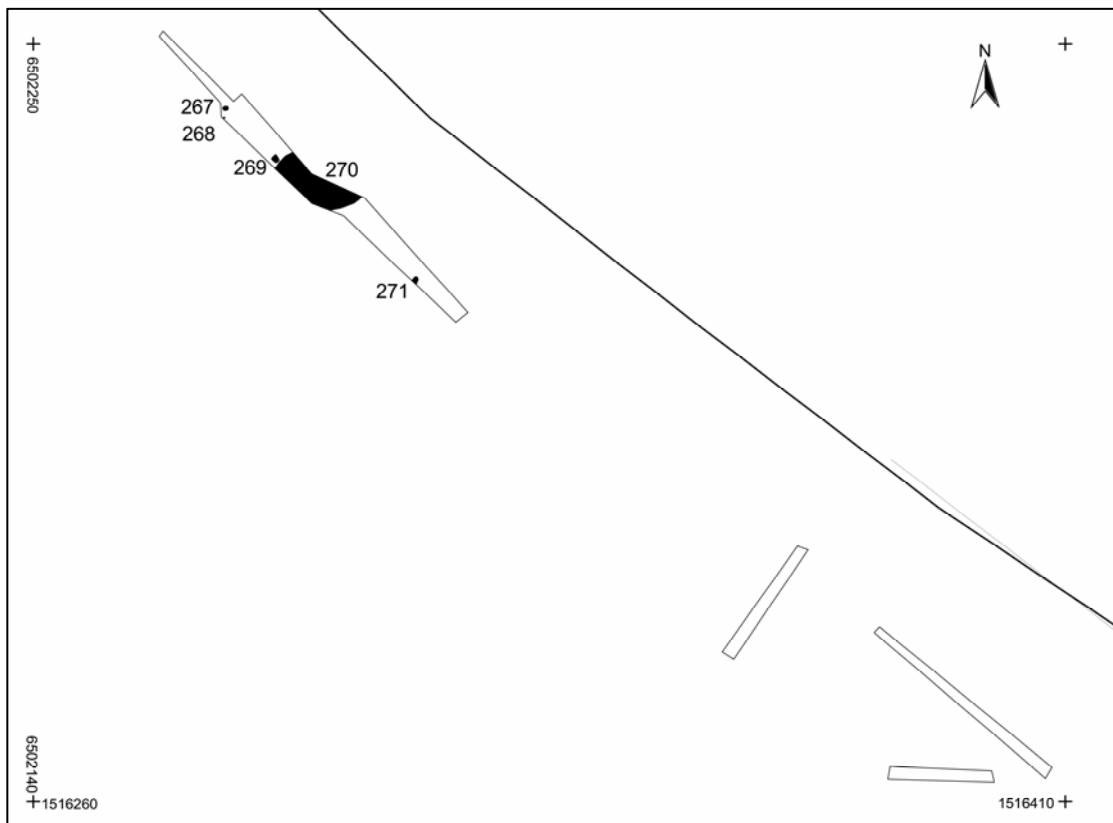
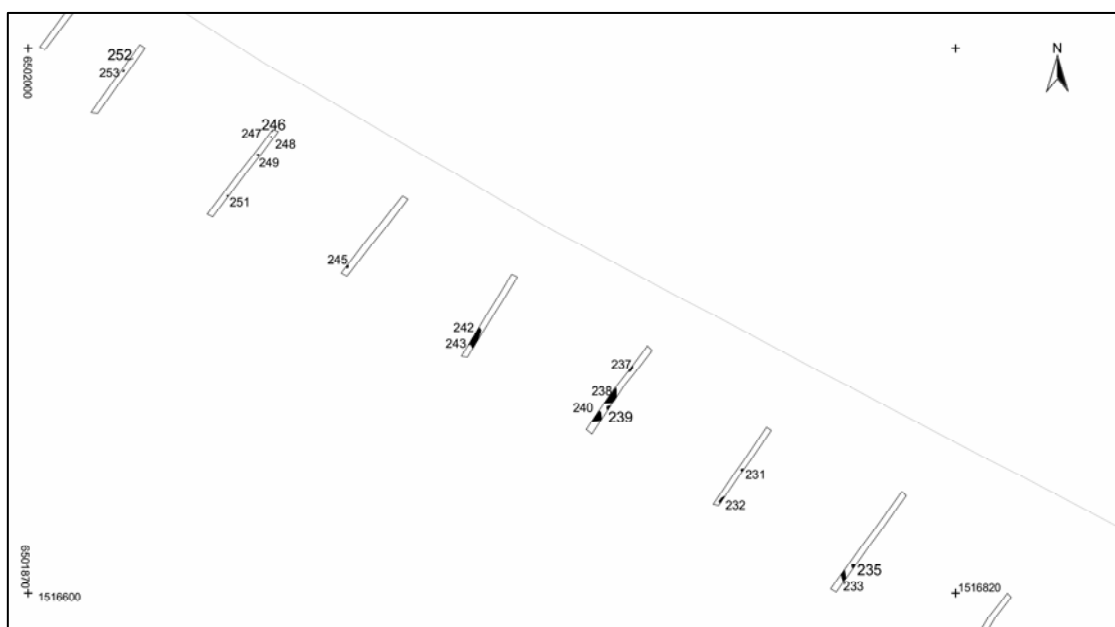

Fig 4. Område 1, schaktens oregelbundna form beror på att platsen vid undersökningstillfället var täckt med tät skog.

Fig 5. Område 2, västra delen.

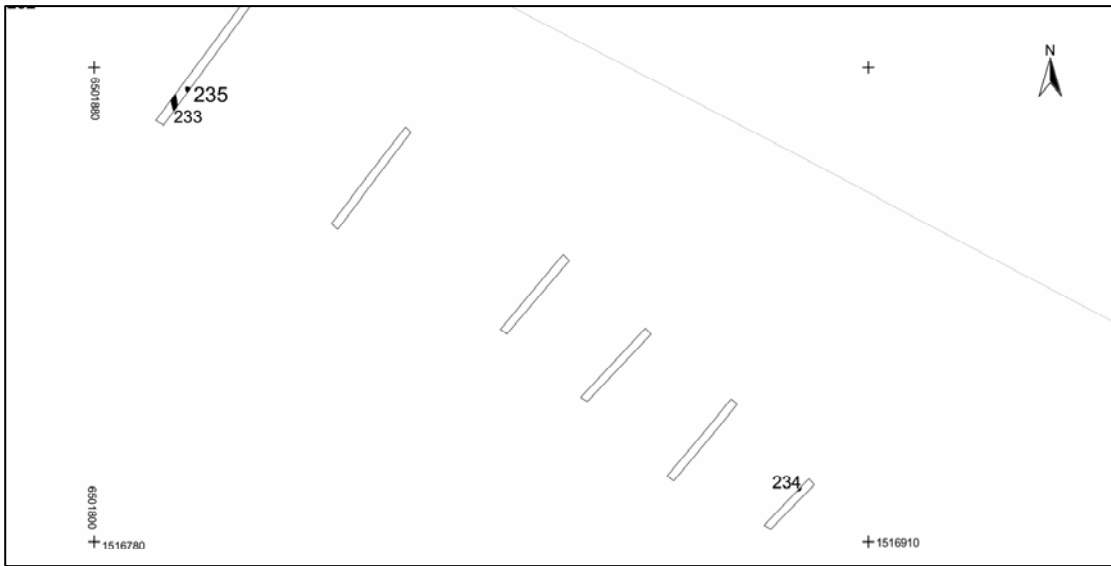
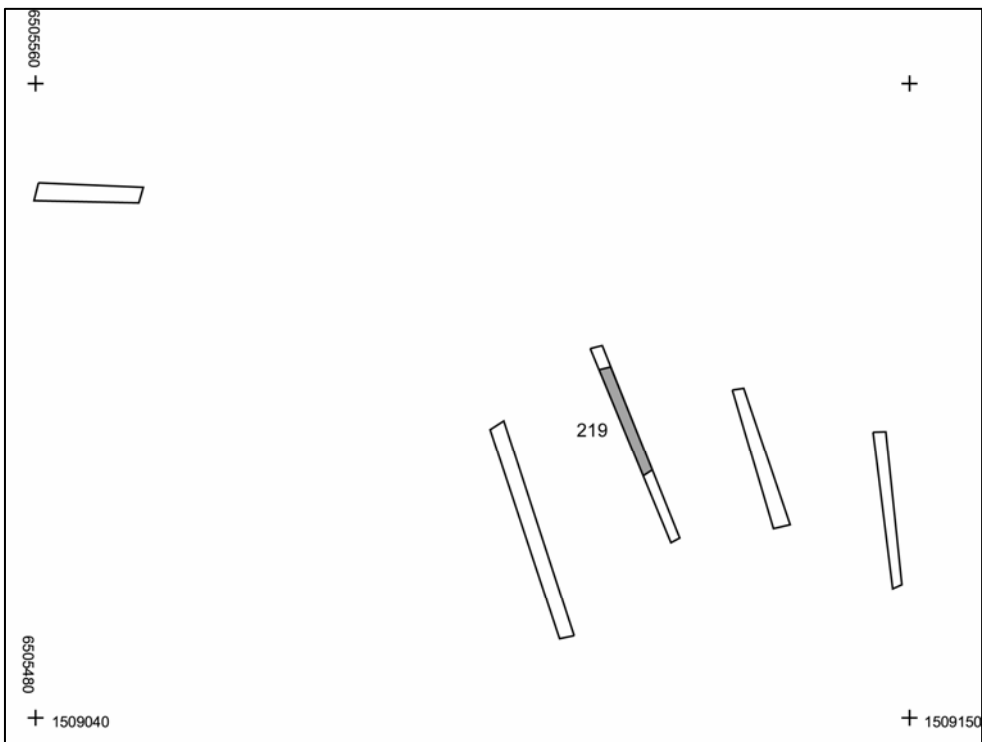

Fig 6. Område 2, östra delen.

Fig 7. Område 8.

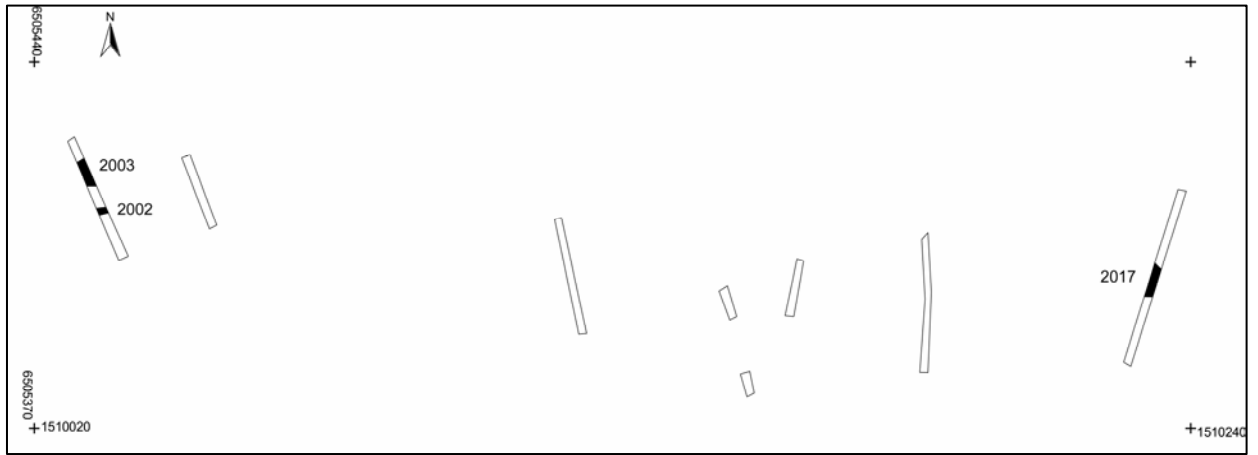

Fig. 9. Område 12.

Fig 10. Område 6.

